

HÂKİMİYET VE HÜRRIYET PRENSİPLERİ KARŞISINDA FRANSIZ SİYASİ FİRKALARI *

Prof. Dr. Z. F. Fındıkoğlu

IV

ÜÇÜNCÜ KISIM

S O L - M E R K E Z

I. — Radikal - Sosyalist Fırka ve Fransız partileri içindeki yeri

Bugünkü Fransız siyasî fırkaları içinde hiç birisi 1789 ruhuna, bu araştırmamızın mevzuu olacak fırka kadar âşına değildir. Radikal-Sosyalist fırka, bir taraftan inkılâbın prensiplerine bekçilik ederken öte taraftan olmuş ve bitmiş bir inkılâbın değil, olmakta olan ve arkasının bırakılmaması icap eden bir hareketin fırkacılığını yapmakta, iktidara geçen çeşitli partiler karşısında muhalefet vazifesini görmekte, iktidara iştirak ettiği zamanlarda da dâvalarını gerçekleştirmektedir.

Fransız Radikal-Sosyalist Partisinin tarihini, partinin tarihçisi ve ideoloğu sayılan A. Milhaud gibi uzaklara götürenler yanında siyasî bir organizasyon olarak 1901 ile başlatanlar da vardır. Bu fırka, filhakika ilk kongresini 1901 de yapmış, hürriyet ve hâkimiyet mücadelesine atılmıştır.

Bilindiği gibi geçen asrın sonlarına doğru İngiltereden Fransaya siyasî bir fırka termi olarak geçen *radical* kelimesi, ilk zamanlarda partinin isimlenmesine yardım etti. 1890 dan itibaren bir kısım radikaller sosyalistvari islâhat fikirlerine bağlandılar, meselâ Senatonun ya tamamile ilgasını veya Senato âzalarının intihap tarzının tebdilini istediler.

*) Bu araştırmanın birinci kısmı Mecmuamızın C. 1945, Sayı 3-4, Sf. 635; ikinci kısmı, C. 1951, Sayı 3-4, Sf. 535; üçüncü kısmı, C. 1952, Sayı 1-2, Sf. 3 te çıkmıştır.

Gelire göre vergi sistemini ileri sürdüler. İşte radikallere ayrıca *sosyalist* sıfatının takılması bu tarihlerde başlamıştır.

1898 den sonra Radikal-Sosyalist fırka, bazı zamanlar müstesna, daima iktidarın yardımcısı olmuştur. Bu sayededir ki islâhata ait fikirlerinden çoğu kuvveden fiile çıkmış bulunmaktadır: Askerlik hizmetinin azaltılması, Klise ve Devlet tefriki, gelir vergisi, mecburî ve lâik ilk tedrisat. Mamafih bu tedrisat, daha evvel mutediller (Opportunistes) tarafından kabul ettirilmiş bulunuyordu. 1907 *Nancy* kongresi neticesinde tanzim edilen program, fırkanın prensiplerini daha vazih gösteriyor: «Bir tekâmül fırkası olmak itibariyle, fırka, eserine hiç bir dar hudut çizmek istemez. Nas tanımaz, hiç kimseyi tel'in etmez. Yapılan suiistimallerle mücadele etmek ve imtiyazları kaldırmak istemek ile beraber, hemşeriler arasında, nazari de olsa, yekdiğeriyle mücadele halinde olan sınıflar görmekten içtinap eder.»

Fırkanın sonra anlatacağımız sosyalistlerden farkı nedir? İki fırkanın doktrini arasında bir anlaşmazlık yok, yalnız bir fark vardır. Derin olan bu fark, radikallerin şe'niyete verdikleri mânadan ileri gelir. Fırka liderlerinden biri, *Maurice Sarraut* bu hususu vazih şekilde anlatıyor: «Sosyalistler, cemiyeti ve esasını bir sihirbaz değneği ile değiştirmek sevdasındadırlar. Değişecek şey üzerine içtimaî adaleti kuracaklardır. Radikal fırka ise bilâkis, terakkinin daima ağır olduğunu ve ancak merhale merhale yürüyerek elde edileceğini gözönüne alır. Biz cemiyeti olduğu şekli ile görüyoruz. Onu, günün ihtiyaçlarına göre islâha çalışılmalı. Meselâ, ecîrliğin ilgasında radikaller ve sosyalistler aynı gaye peşindedirler. Fakat sosyalizm, bütün istihsal vasıtalarının ma'serileştirilmesi, ferdî mülkün istimplâki ile bu gayeyi tahakkuk ettirmeğe çalışırken, ferdî mülkiyete alelâde bir surette bağlı olan radikalizm herkese ait olan malların ma'sere iadesinin hakkaniyetli olduğunu ve binaenaleyh âmmenin menfaati dahilinde idare edilmesi lâzım geldiğini kabul eder. Ecîrliğin temenniye şayan olan ilgasına, ilk nümunesi istihsalin kâr ve idaresine amelenin iştiraki olan bir seri islâhat ile kavuşabileceğini düşünmektedir.»

Radikal-Sosyalistler, Fransanın siyasî ve içtimaî hayatı itibarile en müessir bir fırka olmuştur. Bu itibarla programı üzerinde madde madde durmak faydalı olacaktır. Haricî siyaset sahasında mümkün olduğu kadar Alman ve Fransız dostluğunu tesise çalışan radikaller dahili siyasette Teşkilâtı Esasiyenin Meb'uslar Meclisi lehine tadiline taraftardır. Gittikçe muhafazakâr olmağa başlayan fırka ideallerinin kuvveden fiile çıkması için ilk zamanlarda Senatonun tamamen

ilgasını düşünmüşse de sonraları bu siyasetinde daha mülâyim davranmıştır. Yalnız Millet Meclisinin son hakkı taşımasını, Âyan âzasının intihabında daha demokratik davranılmasını istemektedir. Bütün bu taleplerinde, fırka daima vaziyetlerin icabına göre hareket etmiş, buhran tevliid etmemek zaruretleri karşısında çekinmek yolunu tutmuştur.

Fırka, içtimai siyaset sahasında sosyalist temayüllerin öncüsüdür. İş saatlarının tenkisi, atölyelerin sıhhî vaziyete getirilmesi, kaza, hastalık yaralılık sigortaları gibi meselelerde fırka, asıl sosyalistlerden ziyade iş görmektedir. İkinci dünya harbinden evvel neşrettiği bir beyannamede ferdin ahlâkî kıymeti fırka mezhebinin siklet merkezi yapılmaktadır. Bu bakımdan amelenin bir emtia olmadığını ücretin beşer sâyni karşılayan bir mahiyet taşıması lüzumunu ilân etmektedir: Ücret iki taraf arasında serbestçe tayin edilmeli ve ciddî surette garanti altına alınmalıdır.

Dinî sahada fırkanın programı gayet vazıhtır: Lâik kanunların artması ve devlet işlerinde klerikalizm aleyhdarlığı. Fırka 1905 ten sonra sosyalistlerin de yardımı ile din ve devlet işlerinin tefrikini iktidara kabul ettirmiştir. Yine aynı esastan dolayı, Fransanın Vatikan ile resmî münasebeti aleyhinde rey vermiştir. Dinî siyasette fırkanın fikirlerini vakit vakit tefsir eden *Herriot*, 1913 deki bir beyanatında şöyle diyor: «Fırkanın vicdan ve ayîn hürriyeti düşmanı olduğu doğru değildir. Bizim istediğimiz şey, eskiden olduğu gibi, ruhanî bir nüfuzun, cismanî bir kuvvet halinde tesir etmemesidir. Radikallerin mütemadî mücadelesi, dinî cemaatlerin tekrar ihyasını ve dinî mekteplerin açılmasını isteyen muhafazakârlara karşıdır. Bu hususta fırkanın terbiyecisi *Buisson*'un radikal sosyalistlerin terbiye siyasetine azamî tesiri olmuştur. *Buisson* «tek mektep - Ecole Unique» taraftarıdır, «Liyakat ile terbiyevî istifaya yol açmak» ister. Bu esaslara dayanan fırka, bütün çocuklara tam bir terbiye hakkı tanır, istidatlarına göre, orta ve yüksek tedrisatta girebilecekleri mekteplere girme işini kolaylaştırmaktadır.»

Dahilî siyasette, Fransız şehirlerine nisbî bir istiklâl vermek isteyen fırka, bazı şehirlerin (meselâ Paris'in) imtiyazlarına taraftar değildir. Emegi mekanikleştirmek, sınaî sahada teknisyenlerle ameleyi sınaî idareye iştirak ettirmek, memurları bir sendika etrafında toplamak gibi sosyalist talepler, aynı zamanda radikallerin de programına dahildir. İlk zamanlarda fırka, hâkimlerin intihapla işbaşına getirilmesini istiyordu. Fakat şimdi bu fikirde değildir. İsteddiği şey seri bir adalet temini, ferdi hürriyetin vikayesidir.

Fırka malî sahada müterakki vergi reformunu istemiş ve muvaffak olmuştur. Büyük sermayelere hususî vergiler konmasını, hususî sanayiın

devletçe kontrolünü, büyük âmme işlerinin hususî menfaatlara bırakılmamasını da isteyen fırka, mezkûr talepleriyle tecrübeden mülhem ve müsait şeraitten kuvvet alarak yürüyen bir sosyalist fırka manzarasını iktisap etmektedir.

An'anesi daha uzağa gitmekle beraber bugünkü teşkilât bakımından 1901 de kurulmuş olan Radikal-Sosyalist fırka, merkezî bir icra komitesi ile bu komiteye bağlı taşra federasyonlarından ve mıntıka komitelerinden mürekkeptir. İcra komitesinin 35 kişilik bir kalem teşkilâtı bütün fırkanın idarî işlerine bakar. İcra komitesinin bütün faaliyeti, mebus fırka âzasının Parlamentodaki hareketlerinde vahdet temin etmektir. (Fakat bu vahdet her zaman mevcut değildir. Meselâ *Poincarè* kabinesindeki fırka âzasına istifa etmeleri lüzumu fırkaca telkin edildiği halde Radikal-Sosyalist nazırlar kendi bildiklerine hareket etmişlerdir.) Bu gibi itaatsizlik halleri çok defa vâki olmakta, bazılarında sadece bir ihtar yapılırken bazılarında şiddetli ihraç cezaları tatbik edilmektedir. Hülâsa Merkez komitesinin bütün cehti, fırkanın hareket ve siyaset birliğini temine matuftur.

Fırkanın siyaset birliği hakkında tam bir istikamet göstermek imkânsızdır. Biri *Louis Blanc*'a, diğeri *Clemenceau*'ya giden iki istikamet gösterilebilir. Evvelkisi sosyalisttir. Fırkaya mensup ahlâkçı ve içtimaiyatçı *Léon Bourgeois*'nın «Sanki-mukavele: Quasi-contrat» nazariyesinden kuvvet alır. Bu, tam bir sosyalizmdir. Yalnız şu farkla: fırka, müsavatçılığın, adaletin, bütün sosyalist mefkûrelerin bugünkü mülkiyet idare ve tarzıyla uzlaşabileceğine kaidir. Halbuki sosyalizmde bu uzlaşmadan eser yoktur. Bir kelime ile, Radikal-Sosyalist fırka, sosyalist olmaktan ziyade sosyalistimsi - socialisant» bir hattı hareket sahibidir.

Fırkanın ikinci istikameti ilhamını *Clemenceau*'dan alır. Hattâ bu istikamet *Clemenceau*'culuk (*Clemencisme*) adını taşır, ferdiyetçi ve milliyetperverdir. Bu seciyeleriyle daha çok sağa meyyal addedilir. Fırkanın fikir mekanizması, bu suretle, iki uç — yani biri sağ, diğeri sol — arasında raksetmekte ve şeraite göre bunlardan birine yaklaşmaktadır.

Verdiğimiz bu malûmattan çıkan umumî neticeye işaret edelim: Radikal-Sosyalist fırka, sosyalizme doğru inkişaf etmek hususunda mevcut şeraitten istifade ettikçe fikirlerini tatbik eylemektedir. Filhakika yukarıda da bir vesile ile söylediğimiz gibi, son elli yıllık radikal siyaset, daima sola teveccüh etmiştir. Ferdî mülkiyet tarzının tadili tarikile içtimai adaletin imkân nisbetinde tesis edilmesini isteyen sosyalizmin çarpıştığı mukabil mezhep liberal iktisat meslekidir. Biliyoruz ki bu mesleke göre mevcut ferdî mülkiyet tarzı ezelîdir. Bugünkü istihsal ve mübadele tarzları, dokunulamıyacak tabii kanunlara dayanmaktadır.

Sosyalizm ise bilâkis, az çok büyük nisbette olmak üzere, ma'serî mülkiyeti, ferdî mülkiyete ve iktisadî teşkilâtı iktisadî hürriyete müstenid istihsal ve mübadele esasına ikame etmek ister. Fakat ferdî mülkiyetin içtimaîleştirilmesi ve ma'serîleştirilmesi, hangi ölçüye ve ne dereceye kadar yürütülecektir? Yeni sosyalist idare hangi vasıtalarla kurulacaktır? Bu gibi suallere verilmiş olan cevaplar o kadar çoktur ki sosyalist muharrirleri bir tek mezhebe mensup addetmek yanlış olacaktır. Bununla beraber içtimaî adaleti, ma'serî mülkiyet ile temin esasında hemen hepsinin bir olduğu inkâr edilemez. Bu birlik bilhassa, 1910 dan beri bütün Avrupa sosyalist nazariyecileri arasında muhtelif nüanslarla müşahede olunmaktadır.

II. — Sol - Merkezin iktisadî ideolojisi.

Radikal Sosyalist fırkanın istinad ve müdafaa ettiği iktisadî cereyanların ideolojisi, 1896 dan sonra teessüse başlamıştır. O zamana kadar, fırkanın ne belli başlı bir iktisatçısı, ne de muayyen bir iktisadî felsefesi yoktu. Bu tarihte radikal-sosyalizmin mühim şahsiyetlerinden olan *L. Bourgeois*'nın «Yeni mecmua - Nouvelle Revue» de solidarizm ismi altında neşrettiği, bir sene sonra kitap halinde çıkardığı etüd, radikalizmin iktisadî beyannamesi addedilebilir.

Bütün felsefe cereyanları gibi solidarizm ismi altında yâdedilen ve âdeta iktisadî radikalizm sayılması gerek olan bu fikirler yeni değildir. Kökleri ve unsurları daha uzaklarda gösterilebilir. *Comte*'un şu fikrine bakınız: «Hiç bir sosyolojik kaziye yoktur ki, tesanüdün doğrudan doğruya veya dolayısıyla bir ispatı olmasın». İçtimaî fizike ait muhakemeleri vesilesile «cehitlerin karşılıklı münasebeti», «ölülerin dirileri idare ettiği» tarzında *Comte* tarafından ileri sürülen fikirler hep bu tesanüd vakiasına işaret ihtiyacından doğmuştur. Daha sonraları biyolojik bir içtimaiyat güdenler, ferdin uzviyetini ileri sürerek «Allahın eseri olan bu uzviyeti» insanların taklid etmelerini düşünmediler mi? Fakat «tesanüd - vakıa» ile «tesanüd - mefkûre» yi ayırmıyan bu sosyologlar ne demek istiyorlardı? Çünkü «tesanüd - vakıa» nın ileri sürülmesi, bizi *Spencer*'in düşündüğü tarzda radikal bir ferdçiliğe sevketmiyor mu? Halbuki radikal-sosyalistler, ferdçilik prensibini mutlak olarak kabul eden sağlardan, hattâ sağ - merkezler'den ayrılmaktadırlar. Filhakika «tesanüd» fikrinin içtimaî meselelere tatbiki oldukça eskidir. *Menenius Agrippa*'nın Roma plebiyenleri için söylediği sözlerde bile bunun izlerini görebiliriz. Radikal-Sosyalizmin memleketi olan Fransa'nın kültür tarihinin on dokuzuncu asrı, bu izlerin daha çok olduğunu gösteriyor. Positivistler ve Sosyalistler

kadar dinî tarikatlar ve hıristiyan sosyalizmi de bu kelimeyi parola olarak kullanmışlardır. Fransız sosyalisti *Fouriér*'nin talebelerinden *Renaud*, sosyalizmin şikâyet ettiği dertleri hal edecek âmilin solidarite olduğunu söylerken *Pierre Leroux*'da içtimaî felsefeye bu kelimeyi ilk defa kendisinin sokduğunu, hıristiyan şefkatının yerine insanî tesanüdü ikame eylediğini söylüyordu. Çok sonraları Fransız iktisatçısı *Ch. Gide*, tesanüdü iktisadda yeni bir mektep haline getirmeğe, Fransız filozofu *Fouillée* cemiyetteki, «zımnî mukavele - Contrat implicite» ile tesanüdçülüğü neşretmeğe çalıştılar. Bir Fransız ahlâkçısı *Marion*, ferdi mazisine, tarihine, gelip geçmiş hâdiselere bağliyan bağları göstererek onun borçlarını teşrih etti. *Durkheim* iptidaî cemiyetlerde ferdi silen mihanikî tesanüd ile, yeni cemiyetlerde ferdi tanıyan uzvî tesanüdü teşrih ederken Almanya'da *Tönnies* «Cemaat» hayatının menfaatlarını anlattı. Bütün bu mütefekkirler hâdisenin ehemmiyetine işaret ediyorlardı. Tesanüd fikri etrafında böyle bir fıkı an'anesinin mevcudiyetine rağmen, bu fikri solidarizm formülü altında derli toplu bir ahlâk ve siyaset sistemi haline sokan ve siyasî bir fıkra programına aksettirenin *L. Bourgeois* olduğunu teslim etmeliyiz.

Solidarizm, kelimenin de ifade ettiği gibi, muayyen bir cemiyette zümre ve ferdler arasındaki bağılılığı gösteriyor. Mesele, bu pek tabîî, basit ve çok söylenmiş hakikatın ifadesinde değildir. *L. B.* nin hususiyeti, tesanüdü bilhassa XIX uncu asrın sonunda neden ehemmiyet kazandığını izah etmesindedir. İlimlerin terakkisi, bilhassa mikro-biyoloji, dolayısıyla içtimaî bağılılıkların derecesini gösteriyor. İş bölümü cihazı bu bağılılığı reel hale getiriyor. Büyük şehirler ferdler arasındaki temasları sıklaştırıyor. Bütün bunlar birer tesanüd hâdisesidir. *L. B.* bu tesanüd hâdiselerinden bir tesanüdçülük mektebi kuruyor, felsefî lisan ile «...dır» hükmünden «... olmalı» hükmünü, «Vücut - Etre» dan «Vücûb - Devoir» neticesini çıkarıyor. Fakat bu suretle vakıaları aşarak bize bir lüzum ve mefkûre telkin etmiyor mu? Bu takdirde bir nevi içtimaî ahlâk yapmağa kalkışmıyor mu? Bilhassa vakıa olan bir tesanüd varsa bu vakıayı kabul ve takviye etmek zaruretini biz nereden alıyoruz? Vakıa halinde bir tesanüd varsa bunu izale etmek lâzım değil midir? Başka bir ifade ile tesanüd vakıası karşısında bir solidarizm felsefesi kurmak ne kadar mümkün ise aynı şiddet ve nisbette bir endividüalizm gütmek de mümkün olmaz mı?

Bizi mevzuumuzdan çıkarıp ahlâk felsefesine sevk eden bu sorguları burada kısaca kesmek için şu kadar diyelim ki: Radikal-Sosyalizmin ideologlarından *L. Bourgeois* tesanüdü lüzumunu gösteren mefkûreyi vakıadan çıkarmamaktadır. Ona göre biz cemiyetin adaletine istinad

etmesini istiyor, bu arzu ile cemiyete baktığımız zaman bir tesanüd vakıası ile karşılaşınca bu vakıayı, adalet mefkûremizle ahenk haline getirmek gayesini güdüyoruz. Cemiyetin adalete dayanması, bizde bir arzudur. L. B. bu arzunun köklerini araştırmıyor. Zira bu takdirde içtimaiyata değil, içtimaî felsefeye gitmiş olacaktır. Fakat böyle bir arzunun bir vakıa olduğu nasıl inkâr edilebilir? Yine vakıa olan bu arzuya göre herkesin cemiyetten aldığı ile ona verdiği arasında bir muadelet bulunması lâzımdır. Bütün mesele bu muadeleti temin etmekten ibarettir.

O halde cemiyetteki tesanüd bir vakıa olduğu gibi, eksik ve kusurlu tesanüdlere tamamlanması, muadeletin tesisi arzusu da öylece bir vakıadır. Gerçekten biz cemiyette, cemiyetten aldığı şeylerle ona verdiği şeyler arasında nisbetsizlik bulunan hâdiselere şahit oluyoruz. Bir taraftan cemiyetin geçmiş nesillerin müterakim sermayesinden — ki burada sermayeyi iktisadî ve manevî adeselerle düşünmeli — istifade eden bir kapitalist sınıf, diğer taraftan sarfettiği emeğin asgarî mukabili olan bir karşılığı ücret olarak alan bir emekçi zümre vardır. Burada solidarizm, ikinci zümrenin birinci zümreden alacağı bulunduğunu düşünüyor. Birinci zümre, ikinci zümreye karşı olan «borc» unu ödemedikçe verecekli kalmaktadır. Zira istifade ettiği sermaye ve kültürü yaratan alacaklı nesiller, eğer kayıp olmasalardı, bu borcun ödenmesini isteyeceklerdi. Bu alacaklılar ortada yoktur, fakat cemiyet onların namlarına hareket edecektir. Hemen işaret edelim ki L. B. ya göre verecekliğin yeni nesillere borçlu olduğu şey, bir «merhamet, şefkat» eseri addedilmemelidir. Bu borcun sadaka halinde bulunmadığını göstermek için L. B. yeni bir hukuk nazariyesi kuruyor ve verecekliyle alacaklılar arasında âdeta bir mukavele varmış gibi düşünüyor. Bu mukaveleyi gerçekten yapılmış gibi mülâhaza edemez miyiz? Bu takdirde L. B. ile J. J. Rousseau birbirine yaklaşmış olacaklardır. Fakat L. B. tarihî ve etnografik delillerin tenkid ettiği bu telâkkiye yanaşmıyor. Yalnız «sanki bir mukavele olmuş gibi» hareket edileceğini söylüyor. Nitekim medenî hukukta bu neviden bir mukavele şekli vardır: bir ferd, diğerinin işlerini ondan habersiz olarak idare ederse, bilâhara bu idare mukabilinde bir tazminat istemek hakkını haizdir. Medenî hukuk buna mukavele değil, «sanki - mukavele: Quasi - contrat» diyor. İşte cemiyete verecekli olan nesillerle alacaklı olan nesiller arasındaki mukavele de bu çeşit mukaveledir. Bir fark varsa o da «sanki - mukavele» nin ferdî değil, içtimaî oluşudur.

Radikal-Sosyalistlerin içtimaî ve iktisadî islâhat programları, işte kısaca işaret ettiğimiz bu «sanki - mukavele» nazariyesinin tatbikatı gibi addedilmelidir. Fırkanın ferdî mülkiyeti bir prensip olarak kabul ettiğini

söylemiştik. Bununla beraber devlet, ferdî mülkiyeti, âmme menfaatına uygun olması şartı dahilinde te'yit etmektedir. Burada L. B. nın *L. Duguit* ile anlaşığı görülüyor. Büyük sermayelere tarh edilen vergi, bu sermaye sahiplerinin sermayesizlere karşı olan borçlarını ödeme vasıtasıdır. Kültür vasıtası olan tahsil, bütün hemşerilere meccanen verilecektir. Bu neviden tedbirlerle vereceklilerle alacaklılar arasındaki muadelet tesis olunmaktadır.

Solidarizmin sağ ve sağ - merkez fırkaların programlarına hâkim olan ferdçilik ile ileride anlatacağımız sol fırkaların sosyalizmi karşısında nasıl bir vaziyet aldığını tahmin mümkündür.

Ferdçilik ve liberalizm, tabiî bir nizam ve tesanüdün mevcut olduğunu ve nizamın liberal bir sistem ile tahakkuk edeceğini düşünüyor. Halbuki Radikal-Sosyalizm ve onun içtimaî felsefesini teşkil eden solidarizm, «vakıa - tesanüd» den memnun değildir; zira bu vakıa, yine bir vakıa olan adalet arzu ve mefkûresiyle anlaşamıyor. Binaenaleyh bir tadil ve tashih zarureti karşısındayız. Cemiyete borçlu olan vereceklilerle, borca muhtaç olan alacaklılar arasında ferdçiliği gemsiz bırakamayız. Hudutsuz ve kayıtsız bir ferdî mülkiyet radikallerce asla kabul edilemeyecektir.

Solidarizmin sosyalizm ile alâkasına gelince: Burada da liberalizm lehine kayıtlar görüyoruz. Ferdî mülkiyet sahibi, borcunu ödedikten sonra hürdür, fazla sermaye sahibi müterakki vergi esasına göre vergisini verdikten sonra hürdür. Fakat bunun için, yani mülkiyet ve sermaye sahibinin cemiyete olan borcunun «sanki - mukavele» den dolayı ödemesi için nasıl hesap tutmalı? Bu hesap icabında, Radikal-Sosyalizmi, tamamen sosyalizme götürecek bir çığır olmaz mı? Nitekim bir başka solidarist mütefekkir, memleketimize gelmiş maruf Fransız içtimaiyat Profesörü *C. Bouglé*, aynıyle *L. B.* nın mütalâalarını takip ederek büyük nisbette istihsal vasıtalarının içtimaîleştirilmesi lüzumunu müdafaa etmektedir. Birkaç sene evvel «Fransız iktisadî doktrinleri» ne dair bir eser neşreden *G. Pirou* solidarizmin ruhunda liberalizmden ziyade sosyalizme mütevec- cih bir temayül olduğunu izaha çalışmıştır. Çünkü Radikal-Sosyalizm ve onun solidarist mütefekkirleri ferdin hürriyetini değil, içtimaî adaleti gözönünde tutuyorlar. Bunun içindir ki bazı münekkidler «sanki - mukavele» nazariyesinin «sanki mukavele» olmaktan ziyade «sanki - sosyalizm: quasi - socialisme» olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Fransanın Sol-Merkez fırkasını teşkil eden Radikal partinin ideolojisi- sine yakından vukuf peyda edebilmek maksadile anlattığımız solidarizm, nazarı bakımdan hayli tenkid edilmiştir. Hukukçular «sanki-mukavele» nin hiç bir suretle mukavele kadrosuna sokulamıyacağını, yani hukukî bir muamele ve talep tevliid edemeyeceğini izaha çalıştılar. Bir kısım sosyo-

loglar, meslekler arasındaki borçlanmanın vazih bir mefhum olmadığını göstermeğe, nihayet iktisatçılar bu mânadaki alacaklı ve verecekli arasındaki hesaplaşmanın hiç bir iktisadî mânaya malik olmadığını belirtmeğe gayret ettiler.

Fakat nazari bakımdan bu suretle didiklenen nazariye, amelî sahada bereketli neticeler doğurdu. Fransız vergi sisteminde 1914 ten beri yapılan tadiller hep bu nazariyenin eseridir. Muhtelif tarihlerde ev sanayii amelesi hakkındaki kanunlar, asgarî ücretin tayini, sekiz saat çalışma ve İngiliz haftası usulü... hep radikallerin lehine kaydedilecek islâhat arasındadır. 1910 da ma'lûl ve ihtiyar ameleiyi himaye eden 1898 de iş kazalarına ait olan kanunlar da bu cümledendir. Buna ilk tedrisatın meccaniliği de ithal edilmek isteniyor. O halde solidarizmin amelî ihtiyaçlara tekabül eden ve tatbikata giren fikirleri ihtiva ettiğini kabul etmek lâzımdır.

Solidarizmin ortaya atıldığı ve tenkid edildiği sıralarda ister doğrudan doğruya L. B. dan mülhem olan ister dolayısıyla onunla fikir arkadaşlığı arzeden bir çok doktrinlerin ortaya çıktığı görülüyor. Bunlar arasında Fransız iktisatçısı ve sosyologlarından *Bourguin*, *Aftalion* zikredilmeğe değer. Evvelkisi 1904 te neşrettiği «Sosyalist sistemler ve iktisadî tekâmül - Les systèmes socialistes et l'évolution économique» eserinde L. B. yı pek andıran fikirler ileri sürdü. Ona göre iktisadî şeniyetin yakından tetkiki gittikçe mutlak ferdçilikten uzaklaştığımızı gösteriyor. Bununla beraber aynı şeniyet marksist sosyalizmin tahmin ettiği neticeden de uzak kaldığımızı ihsas etmektedir. Artık servetin istihsal ve taksim rejimi olduğu gibi kalamaz: servet, emekçi sınıfların gittikçe artan kabiliyet ve taleplerine cevap vermelidir. Fakat bunun vasıtası ne? *Bourguin* bu vasıtanın servetin «İçtimaileştirilme - Socialisation» sinden ziyade «Demokratlaştırılma - Democration» sında buluyor. Çünkü hiç bir şey, ferdî mülkiyetin, şahsî teşebbüsün ve ecirliğin ortadan kalkacağını bize telkin etmemektedir. Zaten bu demokratlaştırma, iktisadî tarihin yürüyüşünde mevcuttur. *Bourguin* ona karşı temayül, sevgi de izhar ediyor: realitenin telkin ettiği bu istikamet, aynı zamanda biricik makul ve ilmî hattı hareketi teşkil etmektedir.

Aynı zihniyeti *Aftalion*'da görüyoruz: ferdçiliğe takılı kalmak ne mümkün, ne de doğrudur. Bir taraftan aşağı ücret, aşırı kazanç, diğer taraftan yüksek fiyat, zulüm, şiddet, tabii veya sun'î inhisar karşısındayız. Kapitalist, kapitalinin getirdiği değere kapitalinin meşru olması şartıyla sahip olabilir. Halbuki sermayedarların çoğunda sermaye meşru değildir. Ekseriya istismar, ihtikâr, sirkat bu sermayeyi vücade getiren kaynaklar arasında görülüyor. Miras müessesesi, cemiyete hiç bir faydası olmıyanların eline bir yığın sermaye bırakıyor. Mirasın bu şekli, cemi-

yetteki adaletsizliğin kaynağıdır. O halde? O halde umumî ve içtimaî bir istihâle lüzumunu müdafaa edelim? *Aftalion* bunun da aynı derecede bir adaletsizlik olduğunu düşünüyor: o zaman istihsal kudret ve kabiliyetinin bir kısmı kaybolacaktır. Çünkü evvelâ ferdî teşebbüsün yokluğundan dolayı lâzım gelen idare alâkası azalır. Sonra emekçi zümresi, az çalışma ve çok ödeme için âmme kuvvetini tazyik edebilir. Bu vaziyette yegâne çare ferdî temellük ve ferdçi iktisat rejimlerinin cezrî bir işlâha tâbi tutmasıdır. Ferdî mülkiyet, ferdin mutlak hakkı olarak değil, «cemiyyetin içtimaî menfaat» namına ferde verdiği bir «imtiyaz» olarak gözönüne alınmalıdır. O zaman Devlet, bu imtiyazı icap ettikçe daraltacak veya genişletecektir. *Aftalion* bu esastan hareket ederek, şu iki formülü veriyor:

1 — Tasarruf vazifelerinde kusur eden zenginlerin fazla istihlâklerine fazla vergi tarh etmek;

2 — Diğer sınıfları himaye etmek.

Lüks eşyaya tarhedilen vergi fikri, içtimaî sigortalar tesisi fikri, İş Kanunları tanzimi fikri... bu iki formülden ta'lil edilebilir.

Görülüyor ki her iki iktisatçı mütefekkirin vardıkları netice aynile *L. B.* nin vardığı neticedir. Ancak bu sonuncusunun hukukî mülâhazaları yerine, *Bourguin*'nin *Aftalion*'nun iktisadî mülâhazaları kaim olmaktadır.

Sol merkez kadrosuna soktuğumuz radikal-sosyalizmin iktisadî doktrini, solun iktisadî telâkkileri yanında, son zamanlarda yeni bir istikamet almış görünüyor. İleride sırası gelince anlatacağımız sosyalizm ve sendikalizm meseleleri, bu yeni istikamette radikalizmi sola yaklaştırmaya mecbur etmiştir.

İsmine «yeni radikalizm: Néo-radicalisme» denen bu istikamete göre sendikalizm vakıasını hesaba katmak lâzımdır. Daha 1902 de radikal-sosyalistlerden *H. De Jouvenel* birkaç arkadaşile meseleyi ortaya atmış, o zamanki kongrelerden birinde mevzubahis bile eylemişti. Fakat o vakitler icap eden tesiri uyandırmayan bu fikir 1927 sıralarında yeniden baş göstermiş ve devam etmekte bulunmuştur. *C. G. T.* in taleplerine arasına gösterilen teveccüh işte bu hareketin eseridir.

Yeni radikalizm, Radikal-Sosyalist fırkanın genç olan mütefekkir üyeleri tarafından temsil edilmektedir. Fikirlerini sistem halinde ortaya atan üç radikal-sosyalistin düşüncüklerini gözden geçirelim.

— I —

Fikirlerini *Simonin* ismi altında neşreden ve pek erken ölen bir radikal-sosyalist, *René Farveille*, içtimaî meseleye, radikalizmin yeni bir

veçhe vermesi zaruretinin bulunduğu fikrindedir. Bu veçheyi göstermeden evvel, iktisadî cihazın şu üç unsurunun ayrılması lüzumunu ileri sürüyor: 1 - sanayiîin idare edici uzuvları; 2 - kapitalistler; 3 - emekçiler. Bunlardan evvelkisi mekanizmanın direkleri mesabesinde. Emekçiler de aynı derecede mühimdir. Fakat kapitalistler anonim şirketlerin çoğalması yüzünden ehemmiyetlerini gittikçe kaybetmektedirler. Kapitalist nihayet hisse sahipleri arasına girmiştir.

Emekçi sınıf, oynadığı rolün ehemmiyeti ile mütenasip bir mevkide değildir. Emegün neticeleriyle alâkadar olmayıp sabit ve toptan bir ücret almaktadır. Adalet prensibi, emekçinin istihsal üzerinden ayrıca bir yüzde almasını icap ettiriyor. *Farveille*, düşündüğünü amelî şekle sokarken Hükûmetin istihsal miktarı üzerinden aldığı vergiye işaret etmektedir. Ona göre Hükûmet bu vergiden vazgeçmelidir. Buna mukabil istihsal miktarı üzerinden muayyen bir yüzde, emekçi sendikalarının bir vakfı, tesisi halinde toplanacak, sendika bir müddet sonra muazzam bir sermayeye malik olacak olan bu tesis sayesinde amele için icap eden içtimaî muavenette bulunacak, her türlü sıhî, terbiyevî müesseseleri vücade getirecektir.

Fakat Devletin böyle bir vaziyeti vücade getirmesine kendi yapısı müsait midir? Diğer taraftan bizzat Sendika, acaba kendisini burjuvalaştıracak olan böyle bir tesise sahip olmak isteyecek midir? Bundan 15, 20 yıl evvel ortaya atılan bu neviden bir fikir, o zamanlar muhtelif fırka mütefekkirleri tarafından hayli tenkid edilmişti. Bu tenkidlere burada işarete lüzum görmüyoruz.

— II —

Bir müddet sağ fırkalara intisap etmiş olan, bilâhara geçirdiği yeni fikrî tekâmül tesirile radikalizme yaklaşır görünen *G. Valois*, «Tam sendikacılık - Syndicalism Intégral» ismi altında şu nazariyeyi ileri sürdü: Artık ferdî mülkiyet devri tarihe karışıyor. Yarının iktisadî mekanizması sendikalılaşacaktır. Bugün yalnız müstahsiller, sınıf mücadelesi bakımından, sendika halinde toplanmışlardır. Bir tarafın organize hali, diğer tarafın dağınık vaziyeti bir muvazenesizliğe sebep oluyor. Her iki taraf ta sendikalılırsa o zaman müvazene teessüs edecektir.

G. Valois'nin talebelerinden biri, *A. Fourgeaud*, amele tarafının da sendikalize olmuş bir vaziyette tanındığını, çünkü kollektif mukavelenin kanuna girdiğini söylüyor. O halde yapılacak şey, tam bir sendikaizmi her iki tarafı teşkilâtlandırarak bir cihazı bir an evvel yaratmaktır. Böyle bir cihaz içinde iktisadî müvazene kendiliğinden vücade gelecektir.

Devletin vaziyetine gelince, buna hiç temas edilmemektedir. *G. Pirou*, bu bakımdan «tam sendikacılık» ın hakikatte anarşisizm esasından hareket ettiğine, yalnız anarşist görüşü «ferdî» sahadan «içtimaî» sahaya nakleylediğine belki haklı olarak işaret etmektedir.

— III —

Bu iki neo-radikalizm Devleti mühimsemezken, şimdi anlatacağımız biçimdeki neo-radikalizm, Devleti islâh taraftarıdır. *B. de Jouvenel*'in «Plânlı iktisat» ismindeki kitabında uzun uzadıya izah ettiği bu doktrine göre ferdî mülkiyetin desteği, içtimaî faydadır. Ancak mülkiyetin bu içtimaî faydaya istinat edip etmediği sık sık kontrol edilmelidir. Keza aynı kontrol kapitalizm üzerinde de tesis olunmalıdır.

Bu telâkkiye göre, mülkiyet sahibi veya kapitalist ferd, ferd olarak değil, bir «bütün» ün parçası olarak gözönüne alınmalıdır. Diğer taraftan ferdçi ve liberal çağ, tabii olarak yaşamış, fakat şimdi yine tabii olarak bir istihaleye maruz kalmakta bulunmuştur. Kendi ifadesine göre «on dokuzuncu asır seyrine çimen tohumlarının ekildiği, serbestçe serpildiği bir çağdı. XX nci asır ise çimenin biçilmesi devridir». Bütün mesele bu biçmenin tarzındadır. Bu işi kim yapacak? Devlet mi? Devlet ise bugünkü şekli ile bu işe muktedir midir. *De Jouvenel* bu suale menfî cevap veriyor. O halde Devleti islâh etmeli, gençleştirmelidir. Parti kongrelerinde bu islâh fikri, mühim bir mesele teşkil etmektedir. Sendikaların mütekâmil hali, iktisadî meselelerde nasıl nâzım bir cihaz olduklarını ispat etmektedir. Bir kısım radikaller buna bakarak sendikalizm ile Devlet arasında bir tedahülün lüzumuna kanaat getiriyorlar. Meselâ *Pierre Cot* bunlardan biridir. Ona göre muhtelif şubeler için «Office - Büro» lar tesis etmeli, bunların teşkilâtına bir taraftan Devlet, diğer taraftan alâkadar sendikaların mümessilleri iştirak eylemelidir. Bunun için bu «Office» lerin idarî muhtariyetlerini kabul etmek, bürokrasi tehlikesinin önüne geçmek için esaslı bir şarttır.

III. — Sınıf sosyolojisi ve radikalizm.

Fransız fırkaları içinde sosyolojik tetkiklere, hukuk ve iktisat sosyolojisi zaviyesinden yapılmış takdir ve tenkidlere en ziyade «Sol-Merkez» i temsil eden Radikal-Sosyalist fırka meydan vermektedir. Belki de sosyolojik realizm ile en çok anlaşılan fikirlere sahip olması, bazı içtimaiyatçıların fırkacılık yaparken bu fırkaya olan temayülleri izaha yarayacaktır. Bu sırada orta sınıf sosyolojisi hakkındaki fikirleriyle

tanınmış mütefekkirlerden *A. Archimbaud*'nun neşrettiği bir tetkik, bir taraftan içtimaî meseleleri alâkalı mütefekkirlerin Radikal-Sosyalist fırkaya kayışını izaha yaramakta, diğer taraftan parti psikolojisini anlamak itibarile mühim bir hizmet ifa eylemektedir.

Filhakika «Radikalizmin istikbalı - L'Avenir du Radicalisme» adlı eserinde *A. Archimbaud* her fırkanın, fırkacılık insiyakı ile âdeta bütün millet, bütün cemiyet olmak istediğini işaret ettikten sonra, neden radikal-sosyalizmin böyle bir insiyakı takipte haklı olduğunu araştırmaktadır. Ona göre Fransız radikalizmi, uyutucu ve ezici bir proletaryaya karşı şuurlanan Jakobenlerin jakobenizminin devamıdır. Hattâ bu bakımdan Rousseau radikalizmin babası addedilebilir. Ahlâk duygusuna sahip olan jakobenizm gibi, radikalizm de geriye dönüşü, diktatorluk kadar fena görmektedir. Esasen radikalizm, Fransız millî seciyesinin tâ kendisidir. Fırkanın programı Fransız ahlâkının bir makesi bir yekûnudur: «İstenen şey, hâdisenin cereyanına zıd hiç bir sistemli görüş gütmemek, ahlâk ile cemiyeti daima ahenkleştirmektir.» Hayalperest değildir, fakat icabında realitenin acılıklarını gidermek için cehteder. Değere ve liyakate müstenit, kavgasız bir cemiyet yaratmak, çalışmayı zevk, hâz haline sokmak: bu düşünce akli selimin eseri olduğu kadar, fırkanın da muharrik kuvvetidir.

Archimbaud, akli selime ve binnetice Fransız halkına ve fırkaya mal ettiği bu zihniyetin köklerini orta sınıf denen sınıf realitesinde buluyor. Ona göre Vaymar Alman Cumhuriyetinin yıkılmasına sebep, Alman cumhuriyesinin Alman orta sınıfına istinad etmemesindedir. Onun için evvelâ orta sınıfı tayin etmek lâzımdır?

Müellife nazaran biri sübjektif, diğeri objektif olmak üzere iki tarif karşısındayız: «Tasarruf, nizam, düzen, çalışma zihniyetine malik zümre» yi orta sınıf addettiğimiz takdirde ölçümüz çok enfüsî olmayacak mıdır? O halde objektif olarak bu zümreyi görmeğe çalışalım: küçük sanat sahipleri, tüccarlar, küçük gelir sahipleri, fikir hürriyetlerini satmaksızın çalışan serbest meslek erbabı, ücretli sınıfın aksine olarak müstakil hayat yaşayan, günü gününe beklemeyen, sendikaya bağlı olmayan memurlar: İşte orta sınıfı teşkil eden sınıf çevresine giren elemanlar bundan ibarettir. Radikal-Sosyalist mütefekkirlere göre bütün mesele orta sınıfın muvazenesini kaybetmesi veya muhafaza eylemesi ile alâkadardır. Muhtelif sebeplerle memur adedinin çoğaldığı, orta sınıf sermayesile teşekkül eden büyük sermayelerin kapitalistlerce işletildiği görülüyor. Buradan mühim bir mesele çıkıyor ve zannedildiği gibi muvazenesiciliğin kapitalist ve proleter arasında olmadığını gösteriyor: kapitalist fazla istihsal etmek için faiz nisbetinin indirilmesini

istemektedir. Faizin çıkması ve inmesi ise küçük burjuvazinin, orta sınıfın menfaati ile alâkadardır. Muhtelif sebeplerden dolayı faizin inmesini kabul ettiğimiz takdirde, orta sınıfa radikal-sosyalist zihniyeti ile tavsiyelerde bulunmak, millî tesanüd uğrunda buna razı olmasını istemek, orta sınıfı cumhuriyetçi terbiyesi ile besemek kabil değil midir? Bu imkânı kabul etsek bile bir başka taraftan buhranın başgösterdiği müşahede ediliyor: Sol temayüllü cumhuriyetçiler, parayı değerden düşürme ameliyesine baş vurmak ile buhranın çözüleceğini iddia ediyorlar. Bu, şüphesiz tasarruf sahibi olan orta sınıfın aleyhinedir. Fakat buna da rıza gösterildiğini kabul edelim. Orta sınıf bu vaziyette, memurun ve gelir sahibinin aylık ve gelirin çoğalacağını ümid ederken maaş ve ücretlerin aynı kaldığı görülmektedir.

Görülüyor ki her türlü içtimaî islâhatta sağlar kapitalistleri, sollar, alt tabakaları düşünmektedirler. İcabında her türlü fedakârlığa razı olması lüzumunu orta sınıfa telkin etmek mecburiyetinde kalabiliriz. Esasen orta sınıf kâfi derecede cumhuriyetçi ruh ile beslenmiştir. Fakat onun menfaatlarını düşünmediğimiz takdirde içtimaî ve siyasî muvazenin bozulacağına hiç şüphe etmemelidir. O halde büyük istihsalî organize etmek, bunun için faizi indirmek lüzumunu düşünürken, paranın kıymetini düşürerek orta sınıfın birikmiş tasarrufunun değerini indirirken aynı zamanda bize bu tasarrufu veren orta sınıfı himaye etmelidir. Kapitalistlerin proleterlere karşı teşkilâtlandırıdıkları, amelenin patronlara karşı sendikalize olduğu bir zaman, acaba orta sınıf da bütün unsurlarıyla teşkilâtlandıramaz mıyız? *Archimbaud* bunun imkânını ve zarureti düşünmektedir. Bu imkânı düşünmek, bazılarının dediği gibi radikal-sosyalizmin bir nevi «idarei maslahatçılık - opportunisme» olmasından, idealsizliğinden değil, bilâkis aksiyona müteveccih bir realizmden mülhem bulunmasındandır. Dünyada hiç bir ideal, radikal sosyalistin bu gayesi kadar idealin evsafına lâayık değildir. Radikal sosyalizm hakkındaki menfî hüküm verenler, bazı sağ ve sol fırkaları gibi bu fırkanın da mucizeler peşinde koşmasına, mücerret siyasî doktrinler içinde kapanıp kalmamasına sinirleniyorlar. Asıl terakki, köklerini doktrinlerden değil, realiteden alan bir terakkidir.

Müfrit sağlardan başka bütün diğer fırkaların Fransız inkılâbının mirasçılığını iddia ettiklerini evvelce söylemiştik. Radikal-sosyalistler kendilerinin bu mirasçıların başında olduğuna kanidirler. En ziyade ferdî mülkiyet prensibini müdafaa ederken, Fransız inkılâbının bir prensibini takip ettiklerine kanidirler. Meşhur *Mirabeau*, sonra *Robespierre* Fransız inkılâbının istediği mülkiyetin sınırlı mülkiyet olduğunu söylemişlerdi. Daha *Montesquieu* Cumhuriyetin, «orta mülkiyet sahipleri» ne dayandığı

prensibini vazetmişti. Zaten ihtilâlde «dükkânlarını kapayıp Paris siperlerine gidenler» hep orta mülkiyet sahipleri değil miydi? İşte radikalizm, bu mânadaki mülkiyetin müdafiidir. 1893 te de radikal-sosyalist *Goblet*, inkilâbın ve radikalizmin müdafaa ettiği bu prensibi şöyle izah etmişti:

«Devletin büyük mülkiyetler üzerindeki müdahalesinin mânasını anlıyoruz. Fakat bununla asıl mülkiyet prensibinin ilgasını istemekten uzağız. Bilâkis her emekçinin hiç değilse kendi iş âleti ile işe başlayacak kadar mülkiyet sahibi olmasını istiyoruz: Köylü toprak sahibi olmakla, emekçi, mensup olduğu sanayiîin temettülerine iştirak etmekle.»

Bu telâkki, fırkanın bütün islâhat projelerine hâkim olmuş ve olmakta bulunmuştur.

Fransız fırkaları içinde ilmî içtimaiyat fikirleriyle en çok beslenen program sahibi fırka yukarıda işaret edildiği gibi radikal-sosyalizmdir. Bu cihet daha ziyade fırkanın terakkiyi anlayışında görülür. Bu vaziyette insan oğullarının mucizemsi ve sonsuz terakkisine inanan felsefî telâkkilerden ziyade tedricen ve şeraitin imkânlarını gözönüne alan ilmî sistemlere yaklaşır. Meselâ «tabiatın beşerî tekâmüle hiç bir hudut koymadığı» nı söyleyen *Condorcet*'den ziyade, içtimaî müesseselerin, «akl» a dayanarak değil, kendi içlerindeki mantığa uyarak tekâmül ettiğini söyleyen *Comte*'a yakındır.

Filhakika radikal-sosyalizmin terakki hakkındaki felsefesi, *Comte*'a bağlanabilir. Terakki, ancak nizam içinde mümkündür. Ne yapıp yapmalı, bu nizamı muhafaza etmelidir. Muazzam anonim şirketlerin çoğalması, ferdi mülkiyet nizamını bozuyor. Muhtelif içtimaî sebepler aile nizamını ihlâl ediyor. İktisadî buhranlardan istifade eden speculation'cular orta sınıfın hürriyetinin kefilisi olan tasarruf üzerinde oynuyorlar. Bütün bunlar mevcut sosyal nizamı alt üst ediyor. Radikallerin bütün cehti buna mâni olmak, kendi tâbirlerine göre «nizamı iade etmek ve insanı kurtarma» dır. İşte ancak bu şekilde bir terakkiden bahis etmek caizdir. Onun içindir ki radikaller, bu terakkiyi sağ ile elbirliği etmekle elde edeceklerine kani oldukları zaman sollardan, solla mesai birliği sayesinde gayelerine vasıl olacaklarını düşündükleri zaman sağlardan yüz çevirmekte bir mahzur görmemektedirler.

Archimbaud, bu mânada anlaşılan terakki'nin Fransız mekteplerinde, yetesiye yayılmadığından şikâyet ediyor: tarih tedrisatı halâ kralların, monarşinin tarihidir, halkın tarihi yoktur. Halâ monarşi zamanından kalma müsavatsızlık fikri, liyakat, mükâfat ve mücazat sistemlerinde yaşıyor. Hakikatte ise ferdlere birbirlerinden üstün olduklarını, olmak

lâzım geldiğini telkin edecek yerde tesanütçü bir terbiye aşlamak lâzımdır.

İleride anlatacağımız sol fırkalara göre ordu, kapitalizmin aleti, harp iktisadî rekabetin bir istihalesidir. Sol-merkez addettiğimiz radikal-sosyalizm, sosyalistlerin bu telâkkilerindeki yanlışlığa düşmekten uzak kalmağa çalışıyor. Harbin, iktisadî rekabetlerin istihalesi olduğunu kabul edelim. Fakat kapitalistlerin ellerindeki kapitalin sahibi kimlerdir? Bunlar, hiç şüphesiz orta sınıfın biriktirilmiş servetinden vücade gelmektedir. O halde bir rekabet varsa bile sayısı mahdut kapitalistlere değil, bütün bir halka, orta tabakalara aittir. On dokuzuncu asrın ikinci yarısından sonraki Almanya'nın iktisadî ve siyasî ihtiraslarını ancak Alman orta sınıfının iktisadî ihtirasları şeklinde anlamak lâzımdır.

Bu vakiya işaretten sonra «beynelmilelcilik - Internationalisme» in vatansız insanlığını radikalizm, bir mevhumе addediyor. İnsanlığı sevmek için sevginin böyle bir tahditten ve böyle bir merkez tayininden sonradır ki insanlık sevgisi ileri sürülebilir. Sollara göre haricî siyasette Rusya ile el ve işbirliği etmek, sağlara göre komünizme karşı Almanya ile el ve işbirliği etmek insanlığa hizmet sayılıyor. Hakikatte bu neviden beynelmilelcilikler, tahdit edilmiş bir halk muhabeti, tayin edilmiş bir muhabbet merkezi yanında mevhumе halinde kalacaktır.

Şüphesiz radikalizm, beynelmilelciliğe, insaniyetçiliğe muhalif değildir. Fakat her şeyden evvel *Jaurès*'in düşündüğü şekilde bir «Müstakil milletler federasyonu» düşünmek ve yeni orduyu onun emrine vermek için milletlerin gerçekten «hür, müstakil» olması lâzımdır. Acaba milletler bu «hürriyet», ve bu «istiklâl» e kavuşmuşlar mıdır? Radikal-sosyalizmin ahlâk feylesofları, burada *Kant*'ın anladığı mânada bir «hürriyet» düşünüyorlar. Ferdin ahlâkî hareketinin ölçüsü, ferdin kendi «tabiat» inden, nefsanîyetinden kurtulup asıl hürriyeti, otonomiye elde etmesidir. Milletler için de mesele aynı. Milletler, kendi, nefsanîyetlerinden kurtulup «hür» olmadıkça bir milletler federasyonu düşünmek beyhudedir. O güne kadar Fransa, kuvvetli bulunacak muhabbetini yalnız kendisine tahsis edecektir.

Bundan evvel de bir vesile ile söylediğimiz gibi radikaller, kendilerini *Jacobin*'lerin varisi addediyorlar. Yalnız bir fark ile: jakobinler ihtilâlin, ancak kitlelerin teşkilâtlanması ile yaşayacağını düşündüler. 1848 irticâ bu yüzden vücade geldi. Bugünün radikalizmi ise fırkayı halkılaştırmaktadır. O kendisinin ideallerinden bir kısmını temsil edenlerle birleşerek halkın Devlet ve Hükümet ile alâkasını kuvvetlendirdi. Başka bir ifade ile cumhuriyeti halka indirdi, söz olarak kalan «cumhuriyet» i iş ve hareket haline (*République en pratique*) geçirdi. Bir aralık Fransada yani radikallerden, sosyalistlerden ve komünistlerden teşekkül eden Halk

Cephesinin bozulmasına kadar bütün radikal-sosyalist mütefekkirler, «cephe» nin, iktidarı halka verdiği kanidirler. Sola ve sol - merkeze yanaşan ve kaleyi içinden vurmağa çalışan sağlar, sağ - merkezler, bu mühim hâdise içinde, yani iktidarın halka geçmesi hâdisesi içinde, sürükleniyorlardı. Neden? Çünkü halk cephesindeki sollar, elde ettikleri içtimaî islâhati muhafaza için muhafazakâr olmuşlardır. Sol - merkezler, yani radikal-sosyalizmin desteği olan orta sınıflar ise zaten kapalı sistemlere öteden beri muhaliftirler. Onlar ne liberalizmin ne de Marksizmin olmuş, bitmiş görünen ve statik kalan sistemlerini değil, «istihale halinde olan şeniyet» in oluşunu takip ediyorlar. Bu oluş içinde büyük adamların tesirine de bir hudut vardır. Radikalizmin istikbali, bir taraftan istihale ve inkişaf halinde olan içtimaî şeniyetin takibine, diğer taraftan nizamını muhafaza eden bir terakki imanının kitle terbiyesindeki mevkii ve ehemmiyetine bağlı kalacaktır.

Son senelerin Radikal-Sosyalist fırka ideolojisi üzerinde yaptığı tesiri araştırırken fazla bir değişiklik görmüyoruz. Radikal-Sosyalizm, ferdî mülkiyet prensibinin eskisi gibi taraftarıdır. Bu prensip mahfuz kalmak şartıyla muhtelif kongrelerde ortaya atılan islâhat plânları, bilhassa kredi müesseselerinin, anahtar - sanayi denilen büyük sanayi in millileştirmesini istihdaf etmektedir. *A. Bayet*, radikallerden en ileriye ve en sola giden mütefekkirlerden biridir. Ona göre radikal sosyalizm, 1789 un «siyasî demokrasi» yi tahakkuk ettirdiğini kendisine de «iktisadî demorkasi» yi gerçekleştirmek vazifesinin düştüğünü daima gözönünde tutmalıdır.

Bugünkü radikal-sosyalistler, kemmî bakımdan mensuplarını kaybetmekte iseler de keyfiyet itibarile ehemmiyetlerini muhafaza etmektedirler *. Partiyi idare eden şahsiyetler, içtimaî ve siyasî hareketlerin mahiyetini bilen kuvvetli insanlardır. Aralarında birinci sınıf sosyoloji ve hukuk mensuplarının bulunduğunu gördüğümüz Radikal-Sosyalist fırka şefleri, bu kemmî za'fı, İkinci Dünya Harbinin neticesinde orta sınıfların geçirdiği krize atfetmektedir. Fakat 1945 le 1957 arasında bu kriz bir nevi kendiliğinden tedavi ile ehemmiyetini azaltıyor. Meb'us sayısı ne

*) Son Fransız seçimlerinde bir sürpriz olarak ortaya çıkan Poujadisme'in Parlamento'ya gönderdiği elli meb'usla Radikal-Sosyalist partiyi orta sınıf ideolojisi bakımından zâfa düşürdüğü zannedilmektedir. Mamafih hâdise orta sınıf içinde «esnaf» tabakasının bu yeni harekete temayül gösterdiği, diğer orta sınıf tabakalarının bir sınıf olarak Radikal-Sosyalizme bağlılığını muhafaza ettiği de iddia edilmektedir. Eğer Poujadisme devam ederse mesele orta sınıf içinde yeni bir *différenciation* hâdisesi olarak sosyolojik bir mâna kazanacaktır.

olursa olsun müfrit sağ ile aşırı sol arasında müvazene rolü oynamaktan ibaret olan fonksiyonu aynı kalmaktadır. Bu fonksiyonun çok belagatli ifadesini, biyografisini partinin hal tercümesine muvazi bir yürüyüşle takip eden *E. Herriot*'nun Fransız Millet Meclisinde reislik yapmış olması teşkil eylemektedir.

Fransız Radikal-Sosyalist Partisinin Türkiyedeki siyasî partiler veya Türk siyasîleri bakımından hususî bir ehemmiyeti olduğunu, bizzat *Herriot*'nun Türkiye Cumhuriyetinin doğuşunu Fransız Cumhuriyetinin evlâdı mesabesinde tuttuğunu, bu fikrini birkaç vesile ile beyan ettiğini hatırlıyoruz.

Şimdi tabîî bir seyirle Sol - Merkez'den sola doğru geçmekteyiz. Gelecek bir araştırmada bugünkü Fransız fırkacılığının bu cephesini göstermeğe çalışacağız.

Z. F. Fındıkoğlu